

Matic Lukšič, Gaber K. Trseglav

Anja Krušnik Cirnski

#rentofrenting @ljubljana

Intro

Mjuzikel *Rent* je poleg vsebine vznemirljiv in zanimiv tudi zaradi nastanka samega in zapletov, ki so ga pri tem spremljali. Ko prebiram, kaj je avtor Jonathan Larson doživljal in kakšne avtobiografske elemente je vstavljal v svoje znamenito delo, si ne morem kaj, da ne bi bila presenečena in fascinirana. Toda to, da je Larson kot mlad, devetindvajsetleten umetnik stregel v baru, ko je pisal *Rent*, je značilnost ne le takratnih mladih umetnikov, temveč tudi današnjih.

Beseda rent ima v angleščini dva pomena; prvi je »najem, najemnina«, drugi pa »razpoka« oz. »raztrganina«. Zato se mi že ko zaslišim naslov, *Rent*, kot najemnici avtomatično sproži niz asociacij, niz misli, »razpok« najemanja: vsakomesečno plačevanje za stanovanje, ki ga ne smeš preurejati, za stanovanje, ki ne bo nikoli tvoje, stran vržen denar, pogajanja za varščino z lastniki, nenapovedani obiski lastnika.

Izpoved mlade najemnice

V Ljubljani sem najemnica že šesto leto, v tem času pa sem menjala tri stanovanja. Najemati sem začela že kot študentka. Če pustimo za konec to, da so najemnine v naši prestolnici precej visoke in da je najemnina pravzaprav denar, vržen skozi okno, kot radi rečemo, naj najprej izpostavim, da se študentom oddajajo stanovanja, ki še zdaleč niso povsem primerna za življenje. Ko v *Rentu* beremo o kadi na sredi kuhinje, prepovedani peči na drva ali nedelujočem zvoncu (ironično, zvonec oz. domofon le napol deluje tudi v stanovanju, v katerem trenutno živim), si lahko mislite ali rečete: »Ne, mladi pa ne živijo tako, vsaj ne več, danes je bolje.« Sama sem si šla ogledat vsaj trideset stanovanj v Ljubljani in lahko trdim nasprotno.

Pred začetkom študija smo štiri dekleta v Ljubljani iskale stanovanje. Nismo bile posebno zahtevne; iskale smo dvosobno stanovanje z dvoposteljnimi sobami. Na obrobju Ljubljane so nam za povsem neprimerno vsoto denarja hoteli oddati stanovanje, ki je bilo popolnoma prežeto s plesnijo, ena od nas pa bi morala spati na starem in zmahanem kavču. O kakšni omari ni bilo niti govora.

Nato smo si ogledale stanovanje, ki je bilo v hiši. Kuhinja je bila umazana, a to je bilo skorajda še najmanj. Vrata kopalnice sploh niso bila vrata, temveč so bila nekakšna »harmonika«. V hiši je imel lastnik kabinet, ki bi ga uporabljal vsakodnevno. Pri preurejanju stanovanja je dodal nekakšno vmesno nadstropje, ki je bilo visoko meter in pol, in tja postavil posteljo. Ena od nas naj bi spala tam, obleke in vse ostale stvari pa bi imela v podstrešni sobi pri drugih treh. V obe nadstropji so vodile lesene stopnice, ki so bile bolj križanec med lestvijo in stopnicami.

To sta le dva opisa stanovanj. Ko smo končno našle stanovanje – seveda je bilo preveč idilično, da bi trajalo –, je bilo le-to krasno: urejeno, opremljeno, poceni, v središču mesta, varščina nekoliko visoka, sicer pa – odlično. Notri nismo bile niti tri dni, ko sem z dvorišča zaslišala dretje. Lastnica se je živalsko drla na mojo cimro, če uporabim rentovski in pogovorni izraz. Drla se je nanjo, ker jo je ob devetih zvečer v stanovanje pripeljal fant. Izrazov, ki se jih je posluževala, ne bom ponavljala. Dodatno se je zapletlo ob izselitvi. Na začetku smo se strinjale s pogoji, da v stanovanju ne bomo spreminjale ničesar – in tudi nismo. Je pa cimra prinesla le manjšo preprogo in sobno rastlino, zaradi česar je lastnica hotela obdržati celotno varščino. Na srečo je denar kasneje vrnila. Teden dni zatem smo se vselile v stanovanje, ki je imelo namesto omare v sobi kredenco, a se je s tem vsaj dalo živeti. Preden smo se vselile, se nam je predhodno stanovanje zdelo razkošno in – v primerjavi, kar smo videle za isto ceno – udobno.

A takšna stanovanja so bila nekaj običajnega za vsakega študenta. Zakaj pa ne, saj ne potrebujejo veliko. Ključna problematika je prav v tem, da so se standardi, zapisani zgoraj, normalizirali. Da se takšne stvari dogajajo, ni nič nenavadnega, nasprotno, lastniki niso niti malo zaskrbljeni, saj bodo stanovanje tako ali drugače oddali. Nekateri in res zgolj nekateri imajo to možnost, da si lahko njihovi starši, torej niti ne oni sami, privoščijo lastno stanovanje.¹

Nekaj o pogojih

Vendar tudi denar, preplačilo stanovanja, le-tega ne zagotavlja, in sicer zaradi pogojev, ki jih mora izpolnjevati najemnik. Postalo je popolnoma običajno, da v oglasih piše: »Oddajam samo študentom!« ali »Oddam paru.« Ne moremo niti mimo pomembnosti spola, oddajanje samo študentkam ali »resni« punci (kar koli že to pomeni) je pogostejše, kot bi si človek mislil. Zelo pogosto v stanovanju ne želijo niti kadičev (prekleti kadičci, bi dejala Svetlana Makarovič) niti živali. Manj pogoste, a ne redke, so zahteve, da ima najemnik slovensko državljanstvo oziroma da nima otrok. Nabor teh pogojev priča o prikritih oblikah diskriminacije in strahu do drugačnega in tujega. No, roko na srce: če oglasi pričajo o prikritih oblikah diskriminacije, ki vladajo v družbi, nam izkušnje najemnikov pričajo o zelo odkriti diskriminaciji.

¹ O tem podrobneje piše Grega Repovž v članku *Mladi? Naj crknejo.*: »Vsako leto se na stanovanjskem trgu znajde nova generacija ne-močnih. Vsaka nova je bolj sprijaznjena s tem, pač nekaj normalnega se jim zdi. A ni. (...) (S)stanovanj pa ni niti za tiste, ki denar imajo (ali pa imajo starše, ki denar imajo). Preostali na stanovanjskem trgu nimajo kaj iskati. Lahko so le še najemniki, pri čemer so tudi zanje razmere vse slabše, ali pa kupci stanovanj z oderuški cenami« (Repovž 2017).

Jožef Ropoša, Urša Kavčič

Na eni izmed spletnih strani je neko dekle bosanskih korenin zapisalo svojo precej grozno izkušnjo. Pred začetkom študija je začela iskati stanovanje, poklicala neko gospo in se ji predstavila. Ko je gospa slišala njen priimek, je pričela grozljivo kričati in jo žaliti zavoljo njenih korenin.

Seveda imajo lastniki pravico postaviti pogoje in zahteve – stanovanje je nenazadnje njihovo. Ali kot reče lastnik stanovanja Benny v *Rentu*: »In lastnik zemljišča naj stori, kar želi, njegova stvar, tak je zakon.« Da je Benny pravzaprav Markov in Rogerjev bivši cimer ter da jima grozi z izselitvijo na božični večer, sta močan okvir za njegovo krutost, ki v grobem predstavlja prav neobčutljivost časa, v katerem živimo. Čustva in življenjski standardi, celo stara prijateljstva, niso več pomembni. Nič osebnega, kot se reče, čeprav vse priča o nasprotnem.

Ko sem klicala neko gospo glede stanovanja, sem se ji najprej predstavila, nakar je na spletu takoj preverila in raziskala podatke o meni ter me začela zasliševati o moji uspešnosti v karieri ipd. Pogoji več kot očitno ne zajemajo več zgolj preprostih zunanjih zahtev, temveč tudi osebnostne značilnosti, korenine in uspešnost v poklicu.

Da bi danes v Ljubljani najemala stanovanje družina, kakršna je v *Rentu*, si skoraj ne znam več predstavljati. Robovi normalnega so si med sabo bližje, polje normalnega pa ožje kot kadar koli, in če ne ustrezaš kalupu, če ne izvedeš integracije, žal odpadeš. Prav o tem, z vidika razumnega, za soseseko zaskrbljenega lastnika, poje Benny: »Smešni so – ne mislijo, / da jaz bi rad dober bil / in za soseseko rad bi kaj storil, / ker tipi ščijejo ti pred vhod, / bohemi v bohemiji.« Da je položaj še bolj trpek, je bil Benny eden izmed njih, revnih in mladih, a so mu skozi integracijo v višji družbeni sloj postali drugačni in tuji. Zato Bennyjevo dejanje zaklepanja stavbe, da ne morejo noter, stavbe, v kateri živijo in jo želi Benny preurediti v modernem stilu, simbolizira strah pred drugačnostjo in tujostjo.

Sosed sosedu volk, skupaj pa trop

Nikoli ne bom pozabila prijazne ženske, ki mi je odsvetovala najem svojega lastnega stanovanja. Dve od mojih bodočih sostanovalk sta imeli fanta, kar pa naj bi bilo za prebivalce dotične stavbe popolnoma nesprejemljivo. Lastnica je imela prazno stanovanje prav zato, ker so sosedge izselili prejšnje študentke, ker je ena izmed njih imela fanta.

O medsosedskih odnosih po Sloveniji je bilo že veliko izrečenega in o njih je bilo ustvarjeno mnogo klišejev: kaj vse bi dal soсед za meter tvoje zemlje ipd. Ko pa se sosedge med sabo zedinijo, ustvarijo mogočen kolektiv, ki ima to moč, da po svoji najboljši podobi ustvari ustrezen kalup, ki ga podpira večer Bennyjev stavek: »Za soseko rad bi kaj storil.«

Takšnemu in še hujšemu kolektivu v *Rentu* nasproti stoji ponosna, preganjana in zaradi aidsa stigmatizirana družba mladih, razuzdanih umetnikov; *skupaj* so na istem in držijo skupaj, povezani med seboj v skupinah in protestih. Čeprav smo v drugem dejanju priča prenekaterim zapletom in zavedanju, da zaradi smrti in selitev ne bodo večno skupaj, se mjuzikel vendarle konča s tem, da je vse, kar je pomembno, le oni, skupaj, in današnji dan.

Mi, mladi

Že prej sem namignila, da tovrstne situacije – neprimerna stanovanja, neprimerne pogoje – mladi pravzaprav sprejemamo, saj se nam ne zdijo več neprimerne. Vendar pa se je ta težava nekoliko zaostila: kot zastavljajo pogoje lastniki, jih prav tako zastavljajo tudi (potencialni) cimri. Ne govorim o prilagajanjih, ki veljajo za vsakega človeka, ki se vseli s sočlovekom.

Cimre tako po spletu iščejo skupine študentov ali pa mladi posamezniki, ki jim finančne zmožnosti ne omogočajo samostojnega najema stanovanja. Oglasi so precej podobni pogojem lastnikov, le da se študentje in mladi promoviramo npr. takole: »Čista, urejena, ne kadim, samska.« To je sicer splošen zapis, ki ga najdemo na tovrstnih spletnih straneh, a če dobro pomislimo, zveni kot kakšen oglas za zmenkarije! Namesto da bi se tovrstnim pogojem skupno uprli, gremo še korak naprej in zanje med seboj celo tekmujeemo.

V *Rentu* pa za razliko od tega opazujemo Maureenin protestni performans proti izselitvi brezdomcev ali pa smo priča skupnemu slavljenju njihovega lastnega načina življenja. V songu *La vie Boheme* prepevajo: »Na dneve domišljije, / na potepe, izmišljije / in zabave, strast, / da poveš – / da se izpoveš, / da rečeš, kar si želiš, / pa če zblazniš. / (...) / da vzameš si vse – na dih ...« Iz celotnega songa veje duh upora in ponosa na njihovo identiteto.

Happy end?

Zgodb, podobnim tem, ki sem jih zapisala, je še za nekaj strani in jih je preveč, da bi jih zapisala na tem mestu, srečen konec pa dragocena redkost. Težave, ki se pojavljajo v odnosih lastnik-najemnik, pričajo o širši problematiki: kalupih, diskriminaciji, strahu pred drugačnostjo in tujostjo, pa tudi razčlovečenju. In moramo se zavedati, kolikšen je naš delež pri soustvarjanju omenjenih problematik.

Zato naj za konec – in naj bo to naš srečen konec – navedem misel Barbare Spinelli, ki je zapisala, da »se bomo po zaslugi tujca morda prvič vprašali, kdo smo, kaj hočemo, od kod prihajamo. In zaradi tega spraševanja se bomo spremenili.«